

LELEME LA GAE MPHATO WA 3

Mmutla Ramahlajana o jeletša Morena Sejato

SEPEDI

Kgato
ya:

1

Puku ya

1

Go bala ka sehlopha ga go hlahlwa

Pele o bala

- Phetlolla matlakala a kanegelo yeo ba tlilego go e bala. Boledisanang ka ga diswantsho.
- Kgopela barutwana gore ba nagane gore kanegelo e ka ba mabapi le eng ka go lebelela hlogo ya kanegelo le diswantsho.
- Hlagiša mantšu a maswa goba a bothata pele barutwana ba ka bala kanegelo.
- Dira dikarata tša mantšu e le go hlagiša tlotlontšu ye mpsha (lebelela lenaneo la tlotlontšu ye mpsha kua bokagareng bja letlakala la mafelolo la khabara.

Go bala la mathomo

- Barutwana ba swanetše go bala sengwalwa ka bobona
- Barutwana ba swanetše go bala ka setu goba ba ka bala ka go hebehebetša
- Tloga go morutwana yo o ye go yo mongwe, gomme o kgopele morutwana yo mongwe le yo mongwe gore a balele karolo ye nngwe ya sengwalwa godimo

Ditherišano

- Botšiša dipotšišo tša tekatlhao loganyo tše di theilwego godimo ga sengwalwa
- O tla lemoga gore mešongwana ye e lego kua mafelelong a puku e bohlokwa go hlahlha ditherišano ka phapošing. (Kgetha mešongwana ya maleba yeo e swanelago boemo bja barutwana.)

Go bala labobedi.

- Mo go matšatši ao a latelago, dumelela barutwana go bala puku gape, ka babedi ka babedi goba morutwana a le noši.
- Ela šedi go bala ka go thelela, popopolelo le tlotlontšu.
- E re barutwana ba ngwale mešongwana ya dihlopha ya go hlahlwa yeo e lego kua mafelelong a puku. (Kgetha mešongwana ya maleba yeo e swanelago boemo bja barutwana.)

E re barutwana ba diragatše diteng
tša sengwalwa ge go kgonega.

Barutwana ba swanetše go dira mešongwana ye e theilwego godimo ga go bala ka dihlopha ka morago ga ge ba badile. E re barutwana ba šome ka dihlopha go ngwala mešongwana ya maleba ya go bala ka dihlopha yeo e lego kua mafelelong a puku. Ba se ke ba ngwala ka pukung ye. Mešongwana ya go ngwalwa e swanetše go ngwalwa ka dipukung tša bona tša go ngwalela.

Mmutla Ramahlajana o jeletša Morena Sejato

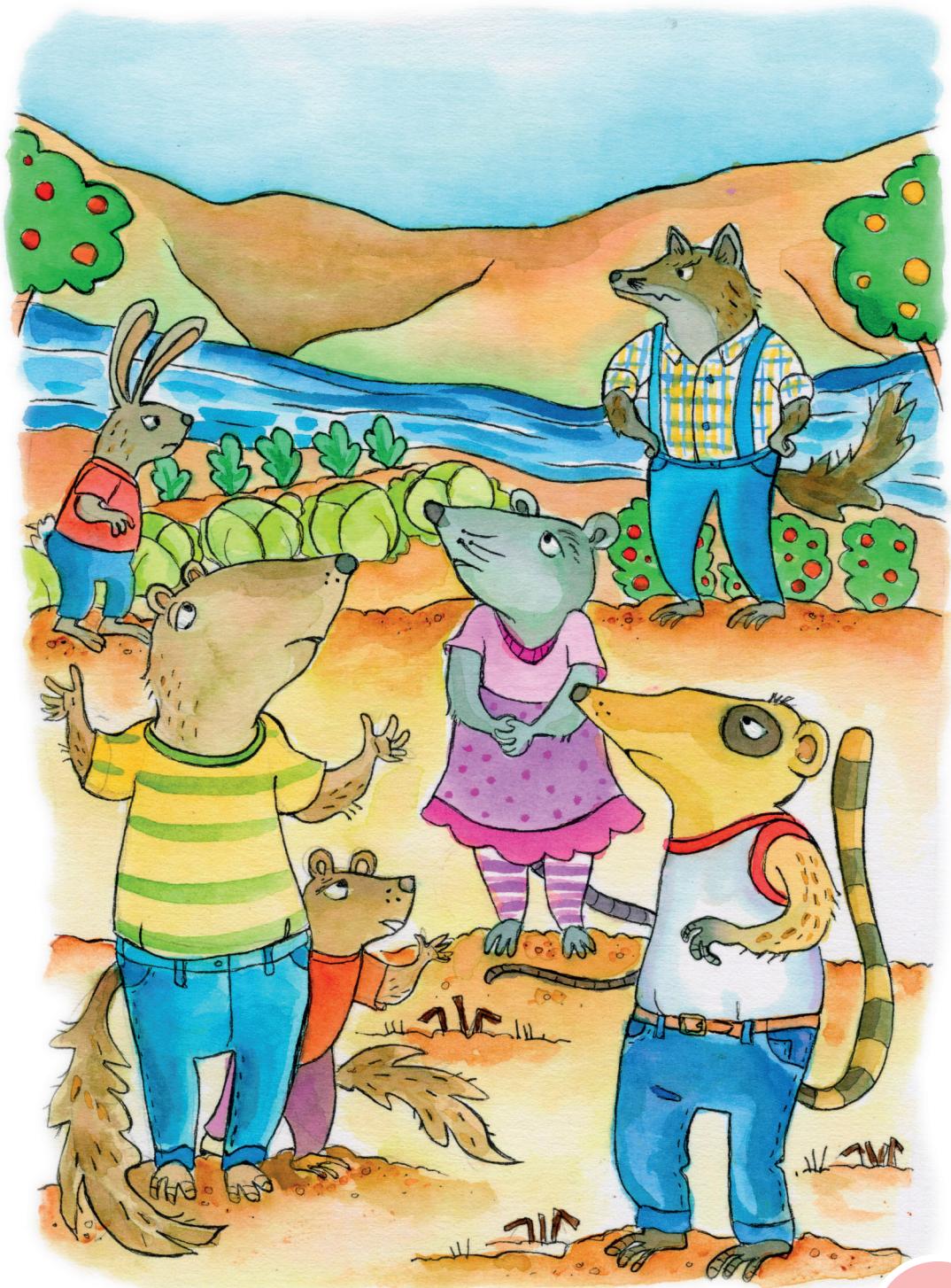

Ngwaga wo pula ga se ya na, gomme
dibjalo di omeletše.

Borapolasa ba ile ba lebelela godimo,
ba hutša gore pula e tla na, eupša go
be go se na le lerus le tee.

Morena Sejato, yoo polasa ya gagwe
e bego e le kgauswi le noka, o be a na
le dibjalo tše botse, tše tala. O be a
na le dienywa le merogo, gobane o be
a kgon a go pompa meetse go tšwa
nokeng gomme a nošetše ka ona.

Morena Sejato le ge go le bjalo o be
a sa fe motho meetse goba dienywa
le merogo. O be a le sejato.

Letšatsi le lengwe la go fisa, Mmutla Ramahlajana o ile a tšea sephetho sa go tsena ka polaseng ya Morena Sejato ka go nanya gore a se bonwe, gore a ye go ja dijo tša letena. Mo nakong ya metsotswana, Morena Sejato o ile a mmona.

Morena Sejato o ile a dira lešata le legolo, a re: "Grrr! Ge o ka ja dienywa tša ka, ke tlile go go swara ka go ja!"

Mmutla Ramahlajana o ile a tšhaba ka lebelo, rapolasa yo a bego a befetšwe a mo kitimiša. Gonamowe Mmutla Ramahlajana o ile a timelela!

O ile a fetoga lefodi le lesorolane.

"Ge nka hwetša mmutlanyana wola wa go tshwenya, ke tla o ja bjalo ka ge ke jele lefodi," Morena Sejato a bolela ka lentšu la makgwakgwa, ka pefelo, gomme a lahlela lefodi lela fase.

Ge lefodi le wela fase, la fetoga Mmutla Ramahlajana, yo a ilego a kitima ka lebelo a nyaka selo se sengwe seo a ka se jago.

Morena Sejato o ile a lelekiša mmutla
wo o bego o tšhaba gomme a o swara
ka mosela. "Bjale ke tlile go go ja ..."

Eupša ka nako yeo mmutla o ile wa
fetoga manko wo mogolo wo mobose.

"Banna, lebelela manko wo!" rapolasa
a goelela. "Ge nka bjala manko wo
montši wo mobose, nka o rekiša,
gomme ka ba mohumi," a nagana.

"Ke tla napa ka ba le memanko ye
mebotse, ye mebose ye ke tlilego go
e rekiša."

"Ke tla ja manko wo gomme ka bjala
thapo ya ona.

Ge Morena Sejato a sa re ke ja
manko, nose ya mo loma seatla gomme
a wiša manko.

"E ya kua, wena nose ya go se loke!"

Gonamowe, manko wa fetoga wa ba
Mmutla Ramahlajana, yoo a ilego a
kitima ka go kgana a napa a tšabile.

Morena Sejato o ile a lelekiša mmutla.
Mmutla o ile wa thelela, wa tsena
ka gare ga sethogwa gomme wa
phonyokga.

"Ke tla go hwetša, wena
Ramahlajana!" Morena Sejato a
goelela. "O tla ntseba gabotse!"

Rapolasa ka yona nako yeo, a bona
mmutla a eja legapu la gagwe.

"Hei, wena! Magapu ao ke a ka," a
goelela, a dutše a kitima, a lebile go
mmutla.

Mmutla wo o bego o swerwe ke
tlala o ile wa ja magapu a mabedi ka
nakonyana ye nnyane!

"Dijo tše tša letena, ga se le ka bose,"
mmutla wa realo o dutše o itatswa
melomo. "Ke sona se ke bego ke se
nyaka, mo letšatšing le la go fiša!"
Mmutla ge o bona rapolasa, o ile wa
napa wa tšhaba ka lebelo.

Rapolasa o ile a kitimiša Mmutla
Ramahlajana.

"Ke tlile go go swara bjalegona!" a
goelela, eupša mmutla o ile wa timelela.

Bjale mmutla o ile wa fetoga kota.
Ge Morena Sejato a dutše a lelekisa
mmutla, o ile a thitšwa ke kota.

"Etšhu!" a goelela ka lebaka la bohloko.

"Ke swanetše go swara mmutlanyana
wola wa go seleka!"

"Go tla bjang gore phukubje ye bohlale bjale ka nna e hlalefetšwe ke mmutlanyana wa go seleka?" A nagana ge a dutše a ithinthar marole mo diaparong tša gagwe.

Rapolasa ka go befelwa, a topa kota yela, a e lahla.

Ge kota yela e bethagana fase, e ile ya fetoga, ya boela ya ba Mmutla Ramahlajana yoo a ilego a kitimela thoko ga noka.

"Bjale ke ile go mo swara, ka gore mebutla ga e kgone go thutha," a gopola bjalo rapolasa yo a befetšwego.

"Thušang!" gwa goelela mmutla wo o tšhogilego.

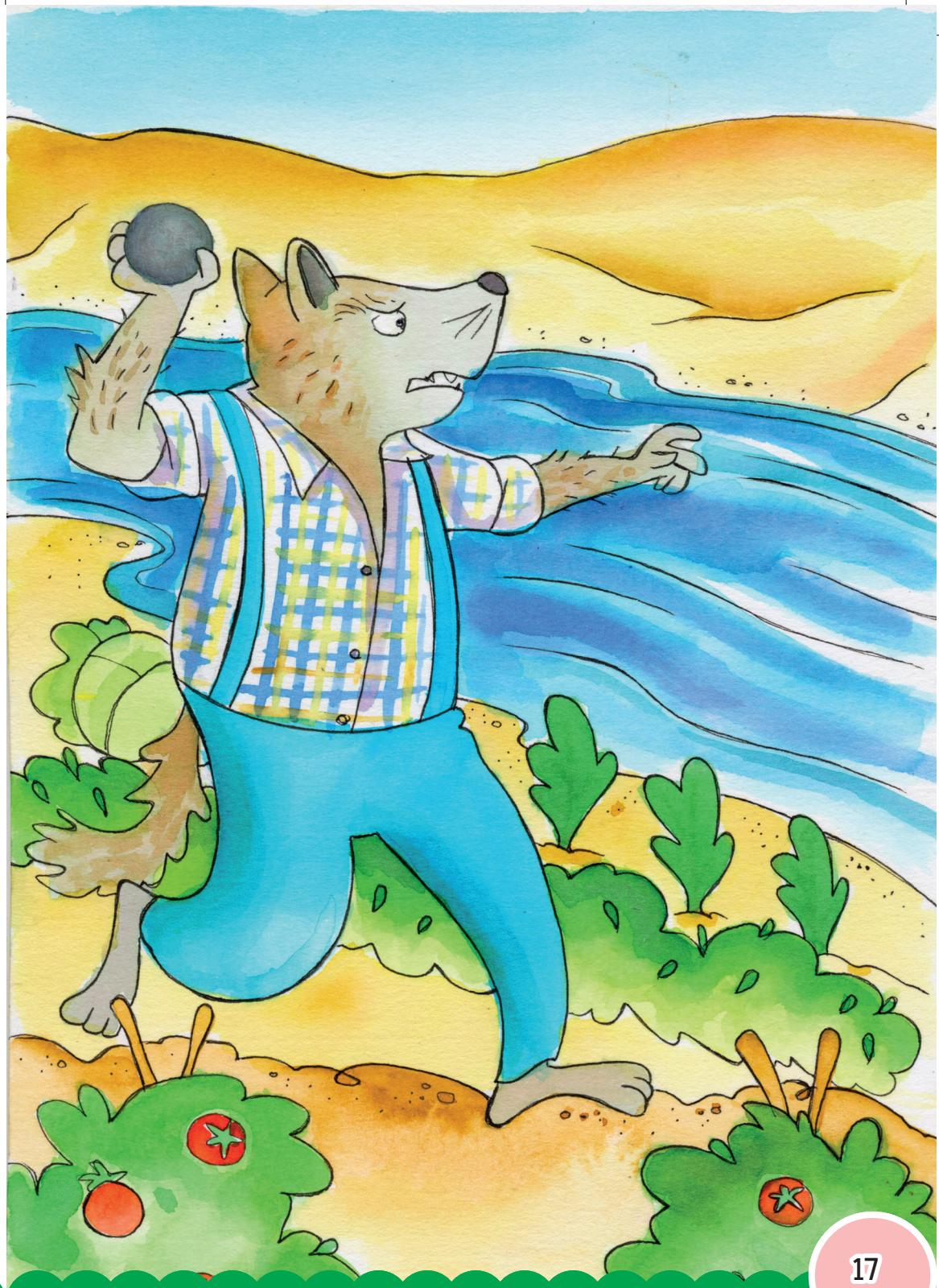

Rapolasa o be a batametše go swara
mmutla wola ge a thitšwa ke leswika
le leso.

"Joo!" rapolasa a goelela.

O topile leswika lela gomme a le
lahlela fase ka maatla a magolo.
Leswika lela le ile la fofa bjalo ka
nonyana ye ntsho. Le fetile ka godimo
ga noka, gomme la fologela fase, la wa
ka lehlakore.

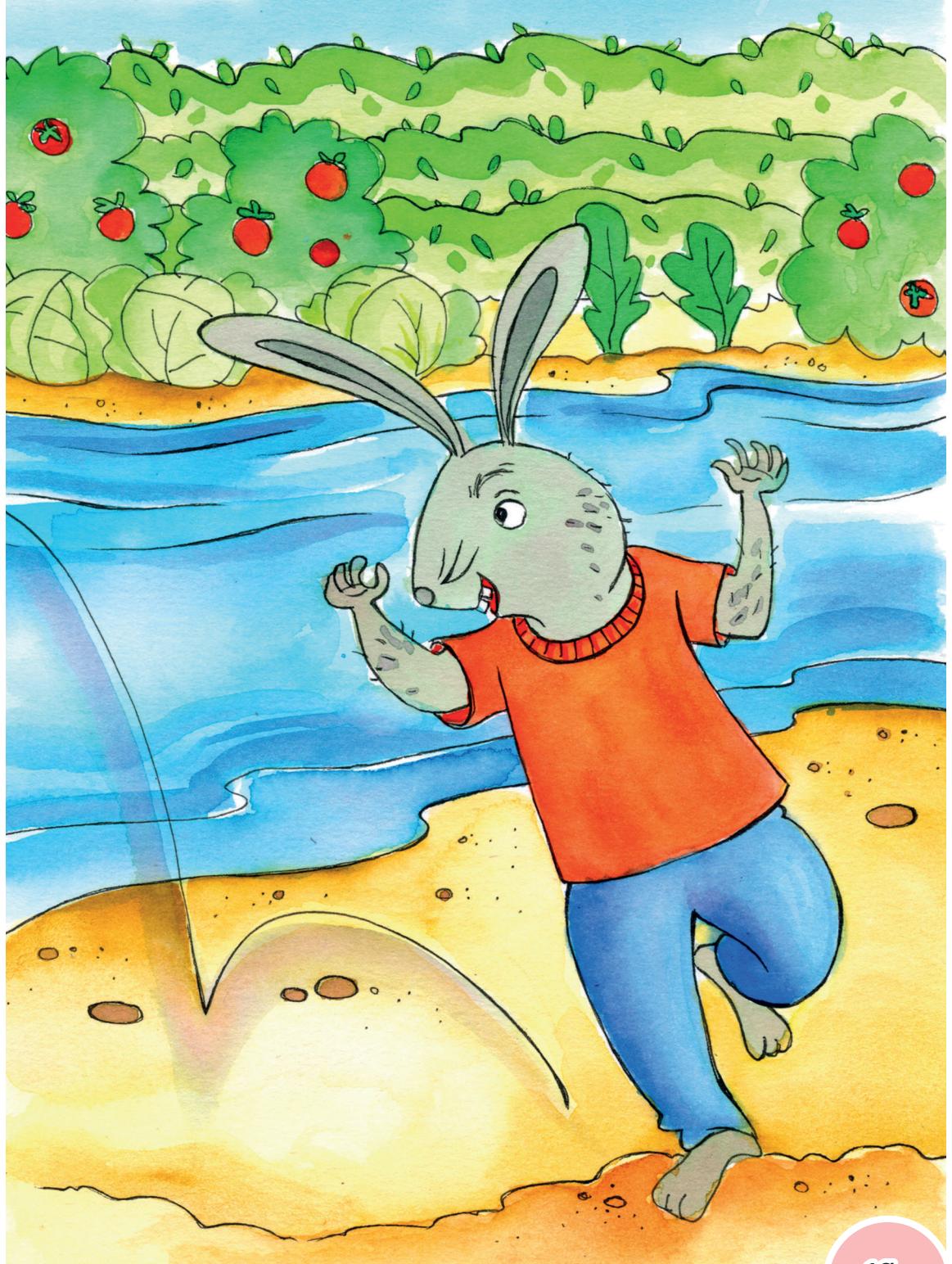
Gomme ge le kotama fase ...

Gomme e rile ge le kotama, la fetoga,
la ba Mmutla Ramahlajana, yo a ilego
a hlabo mokgoši ka lethabo.

"O nthušitše gore ke tshele noka! O
nthušitše gore ke tshele noka!" Mmutla
wo o thabilego, wa opela ge o dutše o
tantsha ka mokgwana wa wona, gomme
wa napa wa tšhaba.

Morena Sejato o ile a lebelela mmutla
ge o tšhaba. Morena Sejato o ile a
makala, a makatšwa ke gore a ka
thibela bjang gore badudi ba motse wo,
ba se hlwe ba eja dienywa le merogo ya
gagwe.

Letšatši le le latelago Morena Sejato o
ile a loga maano.

O ile a eletša **badudi ba motse gore**
le bona ba kgone go ithuša.

Ba ka pompa meetse ao a lego ka
nokeng, gore a ye dipolaseng tša bona.

Dinonwane

Dinonwane ke dikanegele tše di fetišetšwago melokong ye e fapanego ka go laodišwa. Dinonwane tše di ruta dithuto tša go laya di bile di tloša bodutu, ka gore di a thabiša ge motho a di bala goba a di theeeditše. Mo go dinonwane tše ntši re kopana le diphoofolo tše di kgonago go bolela. Na bomakgolo goba bomakgolokhukhu ba gago ba tle ba go anegele dinonwane tše di rutago dithuto tša go laya?

**Na ke dinonwane dife tša tše di latelago
tše o di tsebago?**

Mešongwana ya go bala ka sehlopha

1

Lebelela diswantšho tše:

- Botša mogwera wa gago seo se diragalago seswantšhong se sengwe le se sengwe.
- Botša mogwera wa gago gore ke seswantšho sefe seo se swanelwago ke go ba sa mathomo, sa bobedi, sa boraro le sa mafelelo.
- Boeletša kanegelo ka go e botša mogwera wa gago gomme o šomiše diswantšho.

2

Lebelela mantšu le diswantšho. Mantšu a ngwalwa go swana eupša a na le ditlhalošo tša go fapan. Bolela gore ke lentšu lefe leo le nyalanago le seswantšho. Ka morago, šomiša mantšu ao mo mafokong. A ngwale ka pukung ya gago ya go ngwalela.

sekolo	letlakala	thapo	noka	mafahla
sekolo	letlakala	thapo	noka	mafahla

3

Hwetša lentšu mo kanegelong leo le nago le tlhalošo
ya go swana le tlhalošo ya a a latelago:

imona

folagana

kgopša

kitimiša

bitša

nyamelela

4

Bolela le mogwera wa gago ka ga kanegelo.

- Baanegwathwadi ke bomang mo kanegelong.
- Hlaloša gore baanegwathwadi ke batho ba mohuta mang.
- Naa Mmutla Ramahlajana o ile a fetoga dilo dife tša go fapanā gore a bolokege kgahlanong le Morena Sejato?
- Naa ke selo sefe sa mafelelo seo Mmutla Ramahlajana a ilego a fetoga sona? Na selo seo se mo thušitše bjang?
- Naa Morena Sejato o fetotše semelo sa gagwe ka mokgwa mang go tloga mathomong go fihla mafelelong a kanegelo?
- Go diregile eng mathomong a kanegelo?
- Go diregile eng mafelelong a kanegelo?

5

Akanya o le Mmutla Ramahlajana.

Ngwala diteng tša pukutšatši ya gago, o hlaloše letšatši la gago polaseng ya Morena Sejato.

Letšatši _____

Tšatsikgwedi _____

6

Ngwalolla lefoko la go tšwa ka pukung, le le laetšago rapolasa a be fetšwe. Thala seswantšho, go šupetša seo.

7

Mmutla Ramahlajana o ile a fetoga, a ba dilo tše mmalwa tša go fapano. Na e be e le dilo dife? Nagana selo se sengwe seo a ka bego a ile a fetoga sona. Ngwala temana ya mafoko a ka bago a b, ao a hlalošago mokgwa wo a ka bego a thušegile, a phologa kgahlanong le Morena Sejato, ge a ka be a ile a fetoga seo.

LELEME LA GAE MPHATO WA 3

Puku ya 1

Hlogo:	Mmutla Ramahlajana o jeletša Morena Sejato
Leleme:	Sepedi
Kgato ya:	Puku ya go bala Mphato wa 3 Kgato ya Puku ya
Mohuta wa sengwalwa:	Kanegelo
Mantšu a tlwaelo:	ja, tseña, seo, bona, eng, neng, ye, yeo, ka gare, yela
Tlotlontšu:	merogo, dienywa, timelela, bose, phonyokga, itatswa, tshogile, sejato, thitšwa, legapu
Medumo:	ts, th, tl, ph, kh, kg, tš, ny, š, tsw, tšw, tšh, nk
Diteng, marel le mabokgoni:	<ul style="list-style-type: none">▪ Go boledišana ka ga diswantšho.▪ Go latelanya diswantšho.▪ Go bolela kanegelo gape ka go šomiša diswantšho.▪ Go šupa mantšu a go ngwalwa go swana a fapanā ka tlhalošo.▪ Go šupa mahlalošetšagotee.▪ Go arabalipotšišo tše bonolo le tša go ntšha maikutlo tše di theilwego godimo ga kanegelo.▪ Go ngwala ditseniywa ka go pukutšatši.▪ Go ngwalolla lefoko gomme ka morago wa thala seswantšho sa go hlaloša lefoko leo.▪ Go ngwala temana.

SEPHOLEKE (CAPS) se nyaka gore
barutiši ba bee nako ka thoko letšatši ka
letšatši go bala ka sehlopha se se itšego sa
go hlahlwa.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa go nyaka
gore barutwana bao ba lego maemong a go
lekana ka go bala ba bale sengwalwa sa go
swana, ka dihlopha ka tlhahlo ya morutiši.

Morutiši o swanetše go beakanya paka ya
go bala gore e akaretše mekgwana ya go
bala go ya ka go bala ka go bona mantšu le
difoneme le ya kweššo yeo barutwana ba
tla e hlokago ge ba bala.

Gape mekgwana ye ya go bala e nyaka gore
go be "go bolelwa ka sengwalwa" magare
ga morutiši le bana gape le magare ga
barutwana mo seholpheng.

Dipuku tše di akaretša 'go bolela
ka sengwalwa' tekatlhao loganyo le
mešongwana ye mengwe ya go thuša
barutiši gore ba kgone go hlahlha go bala ka
sehlopha ka diphapošing tše bona.

ISBN 978-1-4315-2512-6

9 781431 525126

ISBN 978-1-4315-2512-6

**THIS BOOK MAY NOT
BE SOLD.**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street, Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
First edition 2016

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright
holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will
be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

**Dipuku tše dingwe tše
Leleme la gae tše Mphato
wa 3 Rakeng ya dipuku:**

Kgato ya: 1
Mmutla Ramahlajana o
jeletša Morena Sejato

Mahlagahlaga a ka lewatle

Lethabo ka khitšhing

**Pukutšatši ya ngwana
wa go ngongorega**

Kgato ya: 2
Mahlatse a magolo

**Lehono Maphoko ga
se a hlwa gabotse**

**Mafelelo a beke ao nka
se a lebalego**

Kgato ya: 3
Go na le kgokomodumo
ka khapotong ya ka

**Taba ya dikuku tše
di timetšego**

Go a makatša, eupša ke nnete